

Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII

El cas de Santa Maria de Vallbona¹

Marta Cusó i Serra

Aquest treball de recerca vol ser una nova aportació, tant bibliogràfica com historiogràfica, als estudis sobre el monacat femení català de les èpoques moderna i contemporània a partir del cas del monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona (arquebisbat de Tarragona), una comunitat religiosa poc estudiada, sobretot pel que fa al segle XVIII. La riquesa de l'arxiu del propi monestir ens permet realitzar una investigació interdisciplinària i abordar temàtiques diverses. Aquest treball de recerca és el principi d'un projecte més ambiciós, del qual n'és una aproximació bibliogràfica i historiogràfica als temes que volem treballar en relació amb Vallbona.

Aquest treball es divideix en dos apartats. El primer consisteix en una presentació temàtica de la bibliografia, dividida en manuals sobre història de l'Església i del segle XVIII; fonts pròpies del segle XVIII; estudis posteriors sobre aquesta centúria; treballs sobre història de les dones; estudis sobre el monacat, la historiografia monàstica femenina en general i l'orde cistercenc en particular; les regles i constitucions que ordenen la vida monàstica a Vallbona i recerques sobre el segle XIX. Finalment, hem realitzat un intens buidatge d'actes dels congressos més destacats, sobretot en l'àmbit de la història de l'Església, així com també de revistes especialitzades.

El segon apartat pretén ser un ampli i detallat repàs de la historiografia i dels historiadors que han estudiat el monestir de Santa Maria de Vallbona al llarg dels segles. Per tant, en aquest cas, ha prevalgut l'ordenació cronològica com a base per presentar la historiografia sobre Vallbona a partir de tres subapartats, dedicats a les referències de les èpoques medieval, moderna i contemporània, tant en treballs historiogràfics com en relats de viatgers i dietaris d'època. Entre les èpoques moderna i contemporània, hi hem destacat un personatge clau en la historiografia vallbonina, el qual ha estat considerat un referent per a la historiografia posterior: el pare Jaume Pasqual, autor de *Respuesta a los cinco interrogatorios del Señor Vicario General Cisterciense que a solicitud de la muy ilustre Señora doña*

1. Treball de recerca de dotze crèdits dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matrícula d'Honor.

Teresa de Riquer y de Sabater y de su Real Monasterio de Vallbona ha trabajado, después de examinados los antiguos instrumentos de su Archivo, el Doctor en derechos don Jaime Pasqual, canónigo premonstratense y ex-abad del Real Monasterio de Bellpuig de les Avellanas, estudi conegut com a *Llibre Verd*, publicat el 1800 i considerat la primera gran història crítica de Vallbona. Per aquest motiu, li hem dedicat un apartat en exclusiva. En aquest repàs, hem treballat historiadors que es dedicaren a estudiar principalment Vallbona, però també hem analitzat cronistes de l'orde cistercenc o de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, per la qual cosa el testimoni historiogràfic presentat pretén ser complet i representatiu de l'evolució de la historiografia sobre Vallbona. En connexió amb aquest darrer punt, hem constatat que els historiadors que han treballat la història del monestir han focalitzat el seu interès en la qüestió dels orígens, un detall positivista condemnat a ser relativitzat per la historiografia actual.

A més de tractar els estudis referits pròpiament a la història de Vallbona o a aspectes concrets d'aquesta, hem analitzat unes altres fonts que, sobre Vallbona, han aparegut des de la fundació del monestir. En primer lloc, els relats de viatgers, una font molt rica, interessant, diversa i complexa. Malgrat les abundants referències consultades, inopinadament, han aparegut pocs testimonis sobre Vallbona. Aquest monestir, per exemple, no mereix l'atenció ni de Francisco de Zamora, en el seu *Diario de los viajes hechos en Cataluña* (obra escrita entre 1785 i 1790 i publicada l'any 1973 per l'editorial Curial), ni de Jaime Villanueva, en el seu *Viage literario á las iglesias de España* (Madrid, Imprenta real, 1803-1852). Tot i així, la majoria dels relats de viatgers ofereixen algunes dades sobre la història de Vallbona i n'analitzen fets històrics de rellevància, a vegades, amb força rigor històric, així com també acostumen a oferir-nos una bona anàlisi de l'arquitectura del monestir.

En segon lloc, hem estudiat també les referències al monestir contingudes en diverses revistes especialitzades.

En tercer lloc, les fonts literàries, tant les forànies que fan referència al monestir, present a les poesies del cèlebre rector de Vallfogona, Vicenç Garcia (1582-1623), o en el poema *Dames de Vallbona*, del nord-americà A. M. Huntington (1870-1955), com la literatura pròpia, és a dir, la generada per la mateixa comunitat. Així podem conèixer quins eren els temes més tractats per les monges i, sobretot, per les abadesses, de les quals tenim sobrats testimonis literaris que mostren el seu interès pels goigs, les devocions o els abaciologis.

En quart lloc, els treballs artístics sobre Vallbona, que són un bon complement a la historiografia sobre el monestir i permeten conèixer l'art del cenobi vallboní, així com també els diversos estils arquitectònics i els seus períodes constructius.

Un cinquè punt mostra els estudis sobre Vallbona en els treballs més amplis sobre el Cister i sobre reculls de monestirs, sempre dins el marc català.

I, finalment, el sisè punt tracta la presència de Santa Maria de Vallbona en les veus de diccionaris, atles històrics i enciclopèdies.

Aquest treball inclou també dos apèndixs. El primer mostra la gran quantitat de documents relatius al segle XVIII que es conserven a l'arxiu monàstic de Santa Maria de Vallbona i que seran el nostre punt de partida de recerques posteriors.

Gràcies a l'*Inventari de l'arxiu de Santa Maria de Vallbona* (Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992), realitzat per Isabel Navascués, Carme Bello i Gener Gonzalvo Bou, l'hem estructurat seguint la presentació que se'n fa en aquesta obra. Mentre que el segon apèndix està format per ressenyes de les lectures treballades, tant en l'apartat de bibliografia temàtica com en el d'historiografia sobre Vallbona.

En definitiva, aquesta recerca s'ha fixat com a objectiu principal realitzar un estat de la qüestió que ens permeti establir les bases temàtiques i historiogràfiques sobre les quals puguem bastir la nostra recerca posterior. Amb aquesta finalitat, hem presentat, analitzat de forma crítica, contextualitzat i donat a conèixer bibliografia de temàtica diversa i l'evolució de la historiografia sobre el monestir, com un pas previ en l'estudi i el coneixement d'un període concret de la història de Santa Maria de Vallbona.